

BOTOS MÁTÉ

A FRANCIA FORRADALOM ÉS A NAPÓLEONI HÁBORÚK MAGYARORSZÁG-KÉPE

KIVONAT: A Magyar Királyság 1711-et követő betagolódása a Habsburg-birodalomba az önálló államiság feladását jelentette a külföld nézőpontjából. A birodalom belüli sajátos státusz nem volt értelmezhető sem az Ancien Régime, sem a forradalom Franciaországa számára. A magyar nemzet, mint rendi fogalom 1789 után idejétmúlttá vált a francia közgondolkodásban, ahol hazánk csak a katonai-stratégiai tervek részeként jelenik meg. A magyar kultúra elsődleges képviselői a katonatisztek és a huszárok lesznek, akikkel a csatateren találkozik majd a forradalmi – később a napóleoni – hadvezetés. A francia hírszerzés csak a napóleoni konzulátus időszakában kezd el érdeklődni a belpolitikai viszonyok iránt és fogalmazódik meg stratégiai célként a birodalomról leválasztott magyar állam ötlete. Az élő kapcsolatok híján – leszámítva a magyar nemesség és polgári értelmiség maroknyi csoportjának viszonzatlan frankofiliáját – a francia politika nem mérte fel reálisan a magyarországi belső viszonyokat és két ízben is kudarcot vallott azt a szándékát illetően, hogy a nemesi felkelést a Habsburg-ház ellen robbantsa ki. A győri csata után mindennek már nem lesz jelentősége, ám a magyarországi reformkor megerősödése mögött ott húzódik az Osztrák Birodalom alkukényszere, amely a magyarországi katonai emberanyag folyamatos utánpótlására volt rászorulva a háborúk és az azt követő egyensúlyi helyzet fenntartása korszakában. A francia forradalmi gondolkodás alapvetően tévedett tehát „a magyarok” politikai cselekvési lehetőségeit, szándékait és társadalmi-kulturális hagyományait illetően. A kudarcot azonban nem bosszú, hanem érdektelenség követte, így Magyarország és a magyar kultúra a francia politikában 1809 után, Napóleon bukásáig újra kikerül az érdeklődés homlokteréből.

KULCSSZAVAK: magyar jakobinusok, Alvinczi József, huszár, Napóleon kiáltványa, nemesi felkelés, arcole-i csata, pozsonyi béke, Kray Pál

1789. augusztus 27-én, csütörtökön reggel a Faubourg Saint-Honorén, a Saint Philippe du Roule-templomban összegyűlt hölgyek menete felvonult a Szent Genovéa-templomba, a mai Pantheon épületébe. A Te Deumra felsorakozó d'Aguesseau-piaci kereskedőhölgyek gyülekezetét egy önmagát „*Fille Reine d'Hongrie*” nevű társuk hívta össze.

A magyar–francia kapcsolatokra nézve ennek a történelmi szempontból érdektelen eseménynek két mozzanata is figyelmet érdemel. Egyfelől az, hogy az évszázados kulturális beágyazottság, amely Magyarország nevét franciául „la Hongrie”-ként nevezte meg, a helytelen „l'Hongrie”-ra változott. Ennek oka az, hogy a magyar állam már nincs benne a köztudatban úgy, mint közel egy évszázaddal azelőtt. Ebből következik tehát az, hogy Magyarország ekkor már olyan egzotikumnak számít, amely az élő kapcsolatok híján vásári kofák művészneként jelenhet meg.

A spanyol örökösödési háború lezárultával egyértelművé vált Magyarország betagozódása a Habsburg Birodalomba, a Magyar Királyság elvesztette önállóságát, és a francia közvélemény a továbbiakban Magyarországgal mint szuverén nemzetközi jogalannyal nem számolt. Szinte el is tűnik a továbbiakban a közbeszédből. A XVIII. század magyar hatása a hadviselésre képez némi kivételt, a huszáralakulatok nemzeti karaktere azonban nem kötődött össze a magyar államisággal, amely mint az osztrák birodalom része jelent meg. A magyar nemzet modern definíciója azonban nem létezett ekkor, ugyanakkor a francia forradalom a rendi nemzetfogalommal nem tudott mit kezdeni. A XIX. századi (és későbbi) történetírás hajlamos volt a modern nemzet szempontjából értékelni a múltat, amely azonban még a forradalmi háborúk után is anakronizmus volt.¹

¹ „A nacionalista történetírás kemény kritikával illette a bécsi rendezést azért, hogy a nemzeti törekvéseket figyelmen kívül hagyta. Valóban nem ez volt a rendező elv, hanem a hatalmi egyensúlyt szolgáló területi átrendezés. A meglepő egyébként éppen az lett volna,

Amikor kirobban a forradalom Franciaországban, akkor a magyar állam és a magyar kultúra szinte még perifériálisan sem jelenik meg a közbeszédben. 1792-ben is csak azért jelenik meg Magyarország neve, mert a II. Lipót és II. Frigyes Vilmos által 1791. augusztus 27-én aláírt pillnitzer nyilatkozat miatt – formálisan XVI. Lajos javaslatára – a Nemzetgyűlés hadat üzent a nemzeti szuverenitást kétségbe vonó ellenforradalmi hatalomnak. 1792. április 20-án a király átvonul a Törvényhozó Gyűlésbe, ahol felolvastatja Dumouriez-vel, az akkor épp a külügyminiszteri feladatot ellátó tábornok-politikussal a nyilatkozat szövegét, amely a hadüzenetet bizonyos feltételekkel kinyilvánítja.² Mivel a pillnitzer nyilatkozatot aláíró német–római császár, II. Lipót 1792. március elsején váratlanul elhalálozott, utódja – fia – Ferenc József Károly főherceg követte őt a különböző trónokon, így a magyar trónon is. Azonban egyfelől a pozsonyi királyválasztó diétát hamarabb össze lehetett hívni, mint a választófejedelmi gyűlést, másfelől a császári cím nélkül az osztrák birtokok összessége nem képezett egy nemzetközi jog értelmében definiálható jogalanyt, harmadrészt pedig a császári cím nem volt örökletes. Ennek következtében az 1792. április 20-án kiadott hadüzenet címettje a megtámadott fél legmagasabb rangja „Csehország és Magyarország királya” volt.³ Ezzel Magyarország ismét felkerült a francia szellemi térképre, jóllehet eleinte csak másodkézből tájékozódhatott róla a közönség: az angol utazó, Townson 1797-ben megjelent útleírását 1799-ben és 1803-ban is kiadják francia fordításban, de legalább így kapott róla képet az érdeklődő francia olvasó.⁴

ha nemzeti elvekre építi a Napóleon utáni Európát. Meglepő azért lett volna, mert a nemzeti érzés, a nemzeti mozgalom Franciaországtól eltekintve embrionális állapotban volt a kontinensen. Meglepő lett volna azért is, mert a nemzeti elv, a népszuverenitás jelentette a rend, a hatalmi egyensúly felborulását, ezért nehéz lett volna elvárni a kongresszustól, hogy a katasztrófát okozó elvet tegye ismét a rendezés alapjává. A kritikák alapján Bécs negatív értékelést kapott, holott ekkor vezették be a nagyhatalmi felelősség gondolatát...” (Ormos-Majoros 1998. 31.)

- 2 „*La Nation française, fidèle aux principes consacrés par sa Constitution n'entreprend aucune guerre dans la vue de faire des conquêtes, et n'emploie jamais ses forces contre la liberté d'aucun peuple, ne prend les armes que pour la défense de sa liberté et de son indépendance.*” (A Nemzetgyűlés 1792. április 20-i jegyzőkönyvéből)
- 3 *Annales patriotiques et littéraires de la France, et affaires politiques de l'Europe*, no 84, dimanche 11 avril 1792, l'an 4 de la liberté, p. 498 : « *L'Assemblée nationale délibérant sur la proposition formelle du roi, décrète que la guerre sera faite par la nation française au roi de Bohême et de Hongrie* ».
- 4 Kont, 1913, IV.

Magyarország a birodalomban

A korszak természetesen meglehetősen problematikus témánk szempontjából, hiszen Magyarország (az örökös tartományokkal ellentétben) ugyan jogalany, de nemzetközi jogi értelemben nem önálló, így elég nehézkes nemcsak a mai történész, de a korabeli francia közgondolkodás számára is a specifikusan „magyar” politika meghatározása. Akár az osztrák fél szempontjából, akár a francia szemszögből nézzük, önálló magyar külpolitika nem létezett,⁵ így kifejezetten meglepő, hogy egyáltalán akadtak olyan törekvések, amelyek a történelmi magyar államot, illetve a közelebbről nem definiált magyar nemzetet bármiféle értelemben is a császári hatalomtól elkülönülő entitásnak fogta fel.

Természetesen a korabeli francia diplomácia tisztában van azzal, hogy a cseh és a magyar királyságok jogi szempontból nem függenek össze nemcsak egymással, de a császári trónnal sem. A perszonális unió nem teremt egységes államot, így elvileg lehetőség van arra, hogy a francia politika a Lajta két oldalát eltérő módon kezelve, a magyar területeket a birodalomról leválasztó lépésekben gondolkodjon. A magyar állam sajátos helyzetét tehát a francia diplomácia folyamatosan változó módon értelmezte. Noha a legkorábbi időszakban (1793) megjelenik az az ötlet, hogy Ausztriát Magyarország leválasztásával meggyengítsék,⁶ ennek kivitelezése több problémát vet fel, mint amennyi hasznot ígér. A történelem paradox eredménye, hogy a törvényes magyar (és cseh) uralkodó családi birtokai ellen indított támadás⁷ a legitimista politikai attitűdöket erősí-

5 Ormos-Majoros 1998.

6 1793 szeptember 3-i feljegyzés, « Plan pour une grande diversion en Hongrie », melynek célja az osztrák kormány számára problémák okozása volt. (Archives de la guerre. 1586, Hongrie, 13. e. Nr. 2.)

7 A spanyol örökösödési háborút lezáró békeszerződések egyike, az 1714. március 6-án megkötött rastatti béke alapvetően az 1713-ban megkötött – de Ausztria által ekkor még elutasított – utrechti békeszerződésre épül. Ennek értelmében a korábban a spanyol Habsburg-ág által birtokolt németalföldi területeket a szerződő felek (Franciaország és Ausztria főhercege) a Habsburg-ház magánbirtokának ismeri el, s mint ilyen, a spanyol koronától teljesen független családi birtok az osztrák Habsburg-ágot illeti meg. Az osztrák örökösödési háborút 1748. október 18-án lezáró aacheni békeszerződés csökkentette ugyan a birtok területét (Hollandia javára), de a többi megmaradt osztrák kézen, egészen az 1794-es

tette és ezáltal a birodalom fennmaradásában érdekelt elemek kerültek/maradtak politikai többségben a transzlajtán területeken. Ez pedig el fog vezetni az Osztrák Császárság majdani (1804 augusztus 11-i) létrehozásához.⁸

A magyar jakobinusok

A megerősödő – és egyben a franciaországi változásokkal egyre merevebben szembehelyezkedő – osztrák monarchián belül természetesen voltak, akik nem értettek egyet a konzervatív, dinasztikus hatalom megerősítésével. A később „magyar jakobinusok” néven elhíresült⁹ összeesküvést is alapjában véve az a fajta egyoldalúság jellemezte, amely a politikát: magyar nemesek és írástudók lelkesedtek azért a francia forradalomért, amelynek képviselői nemigen tudtak Magyarországról. Ez a politikai érdeklődés nem választható el a franciás műveltségtől. Ennek egyik legjelesebb képviselője gróf Sztáray Mihály volt. A (honfoglaló Kaplony-nemzetségből származó) főrend neve elsősorban a politikai életben vállalt aktív közreműködéséről vált ismertté. A francia forradalom lelkes híve volt, akit maga Martinovics Ignác is az ellenállási mozgalom irányítói között sorol föl. Neve sűrűn előfordul Sándor Lipót nádor irataiban, de a magyar jakobinusokra vonatkozó iratok között is.¹⁰ Személye azonban sok más szempontból is érdekes, és szinte ismeretlen. Sztáray Mihály (1749–1798) örökölte a birtokközpontot, Nagymihályt. Sztáray Mihály anyja, Thérèse Desfaigny de la Tournelle francia nemesi családból származott, öt gyermekének

sprimonti (egyések szerint az esneux-i vagy másképpen az Ourthe melletti) csatáig, amikor 1794 szeptember 17-18-át követően a győztes francia csapatok bevonultak a térségbe és azt majd egy dekrétummal 1795 október 1-én a Köztársasághoz csatolták.

- 8 A címet II. Ferenc német-római császár hozta létre, válaszul Napóleonnak ugyanazon év május 18-án tett lépésére, mellyel a franciák császáranak nyilvánította magát az új alkotmány értelmében. I. Ferenc az új császári címe mellett II. Ferenc néven egyidejűleg német-római császár is volt 1804 és 1806 között.
- 9 Az összeesküvők sohasem nevezték így magukat.
- 10 „Sztáray Mihály gróf Szabolcs megye főispánja. Konok, jellemtelen, hazug ember, egyike a legveszedelmesebbeknek. Ő volt az egyik legforrongóbb az Országgyűlésen... Pénzével mindenütt a lázadásra uszított. Mindig nagyon veszélyes ember lesz.” – írja maga II. Lipót császár és király Sándor Lipót nádornak. (Mályusz 1926, 193.)

anyanyelve tehát a francia volt. A gyerekek franciás nevelést kaptak, Sztáray Mihály Bécsben, a Theresianumban tanult. Egyik lánytestvére császári és királyi udvarhölgy lett, eljegyzésén Schönbrunnban Mária Terézia is jelen volt. Sztáray Mihály abban a kitüntetésben részesült, hogy ő is Marie-Antoinette kíséretéhez tartozott, mikor az XVI. Lajos jegyeseként Párizsba ment. Ennek egyik oka az lehetett, hogy állítólag gyönyörű férfi volt, folyékonyan beszélt franciául, és modorában is ízig-vérig franciának számított.¹¹ Érzelmei is franciások voltak: a magyar jakobinusok egyik legmerészebb alakja volt: egy jelentés szerint egy összejövetelen borral köszöntötte a franciákat XVI. Lajos kivégzése alkalmából.¹² Zeneszerzőként figyelemreméltó a munkássága, Nagymihályon ő is a kor szellemének megfelelő könyvtárat rendezett be, amelynek francia gyűjteményét (kb. 5000 db) a könyvtártörténet a legjelentősebbek közé sorolja. Számtalan adat áll rendelkezésünkre a francia felvilágosodás filozófusai, a politikai irodalom iránti érdeklődését illetően. „A titkos jelentések idéznek például egy könyvkereskedőt, aki szerint néhány évvel korábban (1794 előtt) Sztáray engedélyt kért Bécsben bizonyos könyvek behozatalára, például a *Cathecismus Libertatis et Reformationis*ra, de csak saját használatra adták meg az engedélyt, pedig valószínűleg nem csak arra kellett.”¹³ Egy másik jelentés a *Tagebuch der Revolution in Paris* című könyv megvásárlásáról számol be. Sztáray titkára, Szentmarjay, itt tanult meg franciául; Sztáray nagymihályi könyvtárában olvasta a francia felvilágosodás szerzőit, itt ismeri meg és kezdi vallani az ateizmust, a naturalizmust, és propagálja Mirabeau *Système de la Nature*-jét.¹⁴

A francia forradalomnak a nagymihályi könyvtáron keresztül többé-kevésbé megismert eszméiért lelkesedő és az I. Ferenc abszolutisztikus törekvései-

11 Említessék itt meg egy érdekes adalék a francia-magyar kulturális kapcsolatok – és egyben a francia kultúra és nyelv magyarországi hatásának történetéről. A Sztárayak által 1776 körül az Illésfalva melletti hegyen felépített Sans Souci nevű nyári lakot (már a név is beszédes) elkészültét üdvözli a jakobinus szimpátiájú Mihály gróf rövid, prózában írt francia nyelvű leírása. „Ez az eredeti mű az egyetlen, amelyiknek mindeddig egyetlen példánya sem ismert. Még ebben az évben lefordította magyarra Csáky István gróf, és latinra Szirmay Tamás Antal, Zemplén első alispánja.” (Granasztói 2000.)

12 Benda 1952, 627.

13 Granasztói 2005, 94.

14 Granasztói 2000.

vel szembeszállni kívánó magyar elit egy szűk csoportja titkos szervezkedésbe kezdett 1794 során. A tényleges társadalmi támogatottsággal nem rendelkező, szabadkőműves dominanciájú és Martinovics Ignác volt szászvári apát vezetése alatt zajló szervezkedés rövid és sikertelen kezdeményezés lett: pár hónapos fennállását követően közel félszáz tagját letartóztatták. A mozgalom hét vezetőjét, mint az közismert, 1795. május 20-án és június 2-án Budán, a Generális-kaszálón kivégezték, amelyet erről később Vérmezőnek neveztek el. Magát a mozgalmat csak a kortársak nevezték el így és tekintették egységesnek. Valójában eleve két csoportosulásról beszélhetünk: a mérsékeltbb Reformátorok Társasága gróf Sigray Jakab irányítása alatt célul tűzte, hogy a nem nemesi származásúaknak is képviselői legyenek az országgyűlésben, illetve az egyházi és királyi birtokok államosításával növelnék a kincstár bevételeit (és csökkentenék emiatt az adóterheket). A Hajnóczy József, Szentmarjay Ferenc és Laczkovics János vezette radikálisabb csoportosulás, a Szabadság és Egyenlőség Társasága azonban a nemesi köztársaság kikiáltását tűzte célul. Céljuk a népfélség elvének kinyilvánításával az uralkodó, a nemesség és a klérus hatalmának fegyveres megdöntése, valamint minden kiváltság megszüntetése volt. A Martinovics által alaptalanul a francia politikai, katonai és pénzügyi támogatással hitegetett szervezkedők a jakobinus eszmék egyszerű átvételét és implementálását képzelték el.¹⁵ Minderről azonban nemhogy a francia közvélemény, de a francia titkosrendőrség sem tudott (nem úgy az osztrák).¹⁶ A francia–magyar kapcsolatok emblemikus pillanata is jól mutatja a két kultúra közötti viszonybéli aránytalanságot. Noha feltételezések szerint a francia köztársaságnak voltak ekkoriban is ügynökei Magyarországon, ez mindmestanáig bizonyítatlan maradt. Ebből következőleg a „magyar jakobinusok” a magyarországi progresszió történetének korai alakjai, de a korabeli franciaországi Magyarország-kép alakításához nem tudtak hozzájárulni.

15 „Ils acclamaient les Français, vidaient leurs verres à la santé de Robespierre et chantaient des chansons révolutionnaires. Entre eux, ils s'appelaient « citoyens », buvaient « à la mort des tyrans et despotes », et, pleins d'espoir, ils saluaient la liberté et l'égalité, qu'ils concevaient d'ailleurs de façon différente, mais qu'incarnaient pour eux les Français.” (Benda 1959, 44.)

16 Benda 1952.

A forradalmi és napóleoni háborúk

Az 1792 óta szinte folyamatosan zajló háborúk magyarországi viszonylatban a fentebb említett okok miatt politikai szerepre nem terelték, nem terelhették a kiemelkedő tehetségeket. A katonai pálya azonban annál is inkább kínálkozott, mivel az adott történelmi körülmények között a politikai kérdéseket a biztonsági-stratégiai kérdések megelőzték. A birodalom fennmaradása fontosabb volt, mint annak reformja, ezért kézenfekvő módon felértékelődött a katonai tehetség. Ez megnyitotta a felemelkedés lehetőségét a magyar tisztek számára, akik között számos olyan akadt, akit a francia hadtörténelem is jegyez és akik ezáltal valamilyen módon aktívan járultak hozzá a magyarság és Magyarország francia közvéleményben való megjelenéséhez. Ezek közül a főtisztek közül az öt legjelentősebbet emeljük ki, akik a francia katonai és diplomáciai érintkezések során fontos szerepet játszottak.

Egyike volt ezeknek a jelentős katonai vezetőknek báró Dévay Pál (Gyöngös, 1735. aug. 4. – Pozsony, 1800. dec. 4.): császári altábornagy. Pályája kezdetén mint zászlós, később mint kapitány vett részt a hétéves háborúban (1756–63) és az első koalíció francia háborúiban (1792–97). 1794-ben kapta a Mária Terézia-rend lovagkeresztjét és ezzel együtt a bárói rangot. 1799-ben altábornaggyá nevezte ki II. Ferenc német-római császár és magyar király. Ebben az évben őt nevezte ki a magyar nemesi felkelés Dunán inneni kerületi parancsnokának is, amit váratlan halála miatt nem sokáig vezethetett.¹⁷ Dévay báró az 1792-es longwy-i csatában legyőzte Lafayette seregeit, majd hozzájárult Verdun bevételéhez, amelynek védője Beaufort¹⁸ tábornok volt. 1793-ban a neerwindeni csatában vereséget mért az addig mindig diadalmaskodó Dumouriez-re, aki ennek következtében elvesztette a Konvent bizalmát, ezért inkább átállt Frigyes Józsiás szász herceg, birodalmi tábornagy¹⁹ oldalára. Dévaynak

17 Fest Aladár: Báró Dévay Pál altábornagy (1735–1800) (Magy. Tört. Életr. 31. évf. 1–5., Bp., 1915.)

18 Nicholas-Joseph Beaufort (1740-1792) francia tábornok.

19 Friedrich Josias von Sachsen-Coburg-Saalfeld (1737-1815) a birodalmi hadsereg főparancsnoka.

tehát fontos szerepe volt az osztrák erők sikerében, a későbbiekben is: 1795 október 18-án a heidelbergi ütközetben elfogja Oudinot tábornokot.²⁰

Dévay szorosan együttműködött Sztáray Antal tábornaggal.²¹ A hét-éves, az osztrák–török és a francia háborúk legendás hőse, a máltai lovag, Sztáray Antal 1759-ben zászlós volt a Pálffy-gyalogezredben, 1789-ben vezérőrnagy, az osztrák–török háború során Belgrád visszafoglalásában mutatott hősiességéért elnyerte a Mária Terézia-rend lovagkeresztjét. 1791-ben az addigi Esterházy-gyalogezred tulajdonosa lett, 1792-ben altábornaggyá nevezték ki, Jourdan francia tábornok²² rajnai támadásának visszaverése után 1796-ban a Mária-Terézia-rend parancsnoki keresztjét nyerte. 1797-ben, mikor a franciák Kehlnél átkeltek, súlyos sebet kapott. 1796-ban a közép-rajnai császári-királyi hadsereg parancsnoka lett. 1799-ben tábornagy, 1805-ben belső-ausztriai vezénylő parancsnok lett, egészen 1806-os nyugállományba vonulásáig.²³

Apja után kétszeresen híres altábornagy volt futaki gróf Hadik Károly József (1756–1800) magyar származású osztrák császári katonatiszt. 1796-ban már mint altábornagy részt vesz az osztrák győzelemmel záruló ambergi csatában. A második koalíciós háború során részt vett a novi csatában. Hadik Károly Michael von Melas császári tábornok parancsnoksága alatt részt vett a marengói csatában is. Itt Hadik, majd Konrad Valentin von Kaim vezetésével két rohamot is indítottak az osztrákok a Marengót védő franciák ellen, de végül a francia hadak győzedelmeskedtek. Hadik maga a csatában súlyosan megsebesült és néhány héttel később, 43 éves korában elhunyt.²⁴

20 Nicolas Charles Marie Oudinot (1767-1847) pályafutása során 23 alkalommal sebesült francia marsall, Calabria hercege, 1815 után felesküdünt XVIII. Lajosra. Később államminiszter és az Invalidusok Házának kormányzója lett.

21 Nagymihályi gróf Sztáray Antal (Kassa, 1732, vagy 1740. – Graz, 1808. január 23.).

22 Jean-Baptiste Jourdan (1762-1833), gróf, birodalmi marsall. A Károly főherceg által vezetett seregek Ambergnél és Würzburgnál olyan súlyos vereséget mértek rá, hogy a tábornok lemondott, visszavonult és megírta emlékiratait. Sztáray Antal ebben a két csatában hívta fel magára a figyelmet.

23 Nem sokáig maradt tétlen: gyermektelenül halt meg Grazban, 1808-ban.

24 Wurzbach, Constantin von: Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich 170. és 171.

Az egyik – témánk szempontjából – talán leggyakrabban emlegetett magyar főtiszt krajovai és topolyai báró Kray Pál (1735–1804), a Késmárkon született tábornok, aki a hétéves háborúban, majd az 1788-1791-es osztrák-török háborúban bizonyította rátermettségét, és így került a forradalmi háborúk hadszíntereire. A morvaországi Prerau (ma: Přerov) városából származó család 1630 körül telepedett le a cipszer városban. A tábornok családja a Rákóczi-szabadságharc óta²⁵ a katonai pályával jegyezte el magát. Az ifjú Kray Pál 19 évesen csatlakozik a 34-es Hallerstein gyalogezredhez, s így vesz részt az 1756-ban kitört hétéves háborúban. 1758-ban már hadnagy, 1763-ban a Nádasdy-ezredben kapitány. A 39-es Preysach-gyalogezredet bízzák rá 1778-ban, majd 1783-ban a 2. székely gyalogezred parancsnoka lesz. Egy év múlva rábízzák 1784-ben a Horea és Cloșca-féle lázadás leverését. 1788-ban az osztrák-török háborúban győzelmet arat a számbeli többségben lévő ellenfél felett és beveszi Craiovát. 1792-ben II. Ferenc mint magyar király bárói rangra emeli „krajovai” előnévvel. Ekkor visszavonul, és Pesten él egészen 1792-ig. A forradalmi háborúban az első koalíció idején, 1796-ban Wetzlarnál legyőzi Kléber tábornokot. 1799-ben Itáliába vezénylik, ahol visszafoglalja Lombardiát, győzelmet arat Veronánál, Legnanónál és Magnanónál, sőt, visszafoglalja Mantovát is. Sikerei mellett egy személyes gesztusa teszi őt emlékezetessé a francia historiográfiában.

Az 1796. évi németországi hadjáratban, szeptember 19-én Jourdan seregének utóvédjét Altenkirchennél megverte, ekkor a franciák egyik tábornoka, Marceau súlyos sebesüléssel fogságba esett és itt meg is halt. Holttestét a lovagias Kray tábornok teljes katonai tiszteletadás mellett adta át a francia seregnek (tábornoki uniformisának fehér szalagját a francia tábornok kék szalagja mellé kötözte), egy 12 főből álló kíséretet jelölve ki a Barcó-huszárezredből,²⁶ továbbá engedélyt adva Marceau két adjutánsának, hogy visszatérjenek saját csapataikhoz. A francia tábornok, Castelvert teljesen megilletődött, és a forradalmi háborúk addigi hangnemétől szokatlan hangnemben a következő levélben köszönte meg: „Egész

25 Nagypját, Kray Jakabot kuruc szimpátiája miatt, noha a város főbírája volt, Heister tábornok kivégeztette.

26 A 10. (korábban Bethlen-) Barcó-huszárezred névadója, tulajdonosa és – ekkor már csak névleges – vezetője báró Barcó Vince (1718-1797).

seregemben nagy figyelmet keltett az Ön nagylelkű viselkedése Marceau tábornokkal szemben. Ez, Tábornok úr, Önt és azt a nemzetet tiszteli meg, amelyhez Ön tartozik, s én ezért ezennel kifejezem Önnek elismerésemet.”²⁷

„E levél – és a francia hadvezetés egyéb, későbbi megnyilvánulásai – alapján az ellenséges tábornokok pontosan tudták, hogy Kray a Habsburgok birodalmának mely nemzetéhez tartozik, és talán kijelenthetjük, hogy bizonyos történelmi okok miatt nagyobb szimpátiával és bizalommal fordultak hozzá, mint a többi osztrák tábornokhoz. Igaz, ehhez az bizalomhoz Kray közvetlen és lovagias viselkedése is nagyban hozzájárult.”^{28,29}

Egyértelmű volt az is, hogy ennek a lovagias viselkedésnek következtében báró Kray kifejezett népszerűségnek örvendett a francia oldalon. Az ellenséges tábornokok tiszteletben tartották, többször (néha alaptalanul) megbíztak benne, értékelték tehetségét is intellektusát. Közvetett módon ez okozta a bukását is: közvetlen tárgyalásai francia tábornokokkal vagy követekkel gyanút keltettek a bécsi udvarban,³⁰ s ez bizalomvesztéshez és gyors nyugdíjazásához vezetett.

Kray népszerűségét is túlszárnyalta azonban a kor leginkább megbecsült magyar származású tisztje, az 1735-ben született borbereki báró Alvinczy József. Alvinczy egy erdélyi magyar nemesi család leszármazottjaként csatlakozott Gyulay Ferenc gróf regimentjéhez. 1753-ban, 18 évesen már kapitány, a hétéves háborúban tanúsított magatartása alapján őrnaggyá léptetik elő. 1774-ben már ezredesként vesz részt a bajor örökösödési háborúban. 1790-ben Osztrák-Németalföldre küldik altábornagyi rangban, ahol a francia forradalom első időszakában York hercegét segíti, részt vesz a Fleurus melletti csatában (1794), de a következő csatában (Mariolles) megsebesül. Felgyógyulása után

27 Lázár Balázs: Krajovai és topolyai báró Kray Pál tábornaszernagy katonai pályája. Doktori értekezés, ELTE Történettudományi Doktori Iskola, 2012. 70. old. <http://doktori.btk.elte.hu/hist/lazarbalazs/diss.pdf> (2021. 11. 23.). A disszertáció átdolgozott formában önálló könyvként is megjelent ugyanezen címmel 2013-ban a Hadtörténelmi Intézet kiadásában.

28 Lázár 2012, 70.

29 Emlékirataiból és levelezéséből kiderül, hogy a német anyanyelvű hadvezér magát következetesen magyarnak tartotta. (Lázár 2012, 202.)

30 Lejárataására egy német nyelvű kiadványt is hamisítottak, melyben leírják fiktívnek bizonyult beszélgetését Géraud Duroc ezredessel, aki az akkor még csak első konzulnak volt a közvetlen bizalmasa (Lázár 201., 171.)

táborszernagyi rangot kap, majd kiveszi a részét a charleroi-i csatában aratott győzelemből (miközben két lovat is kilőnek alóla). Ezt követően rövid ideig a felső-rajnai hadsereg parancsnoka, majd 1795-ben visszatér Bécsbe, hogy ott a Hofkriegsrat tagja legyen.

1796-ban a tiroli hadsereget vezeti Beaulieu tábornok³¹ helyett, aki vereséget szenvedett Napóleontól. Néhány kisebb jelentőségű ütközetben győzelmet arat Napóleon ellen,³² ám a későbbi francia császár számára döntő fontosságú arcole-i hídnál napokon át vívott csatában³³ végül vereséget szenved november 17-én. Ezt követően a Rivoli melletti ütközetben ismét vereséget szenved. Mindezek dacára nem veszíti el tekintélyét. Altábornaggyá léptetik elő és 1808-ban Magyarország katonai parancsnokának nevezik ki. Alvinczy az egyetlen olyan magyar származású tábornok, aki stratégiai fontosságú csatát vívhatott Napóleon ellen. S noha Alvinczyre a történelem és a közvélemény elfogult értékelése alapján leginkább a nemesi felkelés kudarca miatt emlékezünk, álljon itt egy elegáns megemlékezés a Budán 1810-ben elhunyt táborszernagyról, a Napóleont szolgáló Chaptal gróf emlékirataiból:

„A Császár azon a véleményen volt, hogy néha egyedül csak az állhatatosság dönti el a csatákat. Hallottam tőle magától azt mesélni, hogy öt napon át küzdött Alvinczy tábornokkal, anélkül, hogy bármelyikük is akár egy tapodtat engedett volna. 'Miatán én fiatalabb és csökönyösebb voltam - mondta -, bizonyos voltam benne, hogy átengedi nekem a terepet és csakis ebben a meggyőződésemben bíztam. Végül az ötödik napon, délután öt óraker kiadta a visszavonulási parancsot.' A Császár gyakran emlegette előzőekenységgel, hogy ez az

31 Jean-Pierre de Beaulieu (1725-1819) brabanti születésű osztrák tábornok.

32 1796 november 1-jén a friauli császári hadtest megkezdte az átkelést a Piavén. Bonaparte úgy döntött, megtámadja az osztrák haderőt a Brenta folyón való átkeléskor, míg Augereau-t és Macquard-t keletre küldte, hogy csatlakozzanak Massénához. A második massanói csatában, november 6-án az Alvinczy vezette osztrák sereg hatalmas veszteségek mellett feltartóztatta a francia főerőket. Napóleon gyors ütemben visszavonult Veronába. November 2-án a két fél Cembra mellett ütközött meg, a csata osztrák győzelemmel zárult, Vaubois lemondott Trient városáról a császáriak javára. Ezt követően gyűjtötte össze erőit a fiatal korzikai születésű tábornok Arcole mellett.

33 Napóleon egész itáliai hadjáratának sikeressége az arcolei csata kimenetelétől függött. Esetleges veresége vakmerő tervének összeomlását, politikai és katonai ambícióinak kudarcát jelentette volna.

Alvinczy volt a legkitűnőbb hadvezér, akivel meg kellett ütköznie, ezért nem is említett róla sem jót, sem rosszat soha a közleményeiben, ellentétben azokkal a dicsérő szavakkal, amelyekkel Beaulieut, Wurmsert vagy Károly herceget illette, akiktől egy szemernyit sem tartott.”³⁴

A pozsonyi béke

A pozsonyi béke kapcsán Magyarország ismét érdekes szerephez jut. Az osztrákok által elvesztett ulmi³⁵ és austerlitz³⁶ csata következménye nemcsak az lesz, hogy az előbbi csatavesztés hatására írja meg majd Berzsenyi Dániel a második „A magyarokhoz” című versét, és ezzel bizonyosságát adja a forradalom nemzeti érzéseket felébresztő hatására. A csatavesztések – és valójában az egész harmadik koalíció bukását okozó kettős vereség – az Osztrák Császárságot békekötésre kényszerítette. A békekötésre I. Ferenc a korabeli magyar fővárost választotta, mégpedig a magyar történelemben oly fontos szerepet játszó primási palotára esett a választása. A palota első emeletén található tükörteremben 1805-ben írta alá a békeszerződést a Napóleont képviselő francia külügyminiszter, Talleyrand, míg a másik fél részéről a legyőzött I. Ferenc császárt Johann von Liechtenstein herceg és Gyulay Ignác képviselte. A helyszín témánk szempontjából azonban más miatt is érdekes: 1902-ben a város megvásárolta az épületet, és a felújítások során előkerültek a Napoleon seregei elől 1809-ben elrejtett, és később feledésbe merült gobelinek, amelyeket eredetileg Batthyány József hercegprimás vásárolt – Mazarin bíborostól...

Gyulay Ignác³⁷ tábornok alakja ebben a történelmi pillanatban különösen érdekes. Az ősi nemesi és katonacsaládból származó Gyulay – aki addig számos

34 Chaptal 1893, 301. *(saját fordítás)*

35 1805. október 16-19.

36 1805. december 2. (a helyiség ma Slavkov u Brna néven ismert).

37 Marosnémeti és nádaskai gróf Gyulay Ignác (1763-1831) Nagyszebenben született, magyar gróf, a Habsburg birodalmi haderő tisztje, császári-királyi tábornagy, a napóleoni háborúk egyik sikeres hadvezére, 1806–1831 között horvát–szlavón bán, 1830–31-ig magyar létére a bécsi Udvari Haditanács elnöke.

feladatot sikeresen oldott meg, és sikereket is fel tudott mutatni a forradalmi háborúban a franciák ellen – diplomáciai megbízatást kap. 1805. november 4-én részt vett egy haditanácsban, amelyet II. Ferenc császár hívott össze a várhatóan ostrom alá kerülő Bécs megmentésének módjáról, majd nem sokkal ezután I. Ferenc megparancsolta neki, hogy tárgyaljon titokban a franciák császárával. November 25-én Gyulay elkísérte Johann Philipp Stadiont, Warthausen grófját arra a küldetésre, hogy a békeszerződésről tárgyaljon I. Napóleonnal. A tárgyalások során Gyulay követelte, hogy Franciaország kártalanítsa Ausztriát Velence elvesztése miatt. Napóleon csalódottan írta Talleyrandnak, hogy Gyulay „összevissza beszélt a Német Lovagrendről, a regensburgi gyűlésről és még mit tudom én, mi másról”. Noha a megbeszélések Talleyranddal tovább folytatódtak, Napóleon egyre inkább ellenségei legyőzésére összpontosított, és a béketárgyalásokból semmi sem sült ki. Az austerlitz-i csata katasztrófája után, amelyen Gyulay nem volt jelen, ő és Johann von Liechtenstein herceg (valamint János főherceg) megkötötte a pozsonyi békét az Első Francia Birodalommal. Katonai és diplomáciai szolgálataiért hálából Ferenc császár (mint Magyarország királya) 1806-ban horvát–szlavón bánná nevezte ki, mely tisztségét élete végéig viselte, noha továbbra is részt vett a háborúban. 1813-ban a hadsereg reformját követően ő lett az úgynevezett III. Armeekorps főparancsnoka. A hadtestet végig ő vezette a lipcsei népek csatájában, majd az azt követő 1814-es hadjárat során.³⁸ Részesese volt Párizs ostromának, mely Napóleont a lemondásra kényszerítette. 1830-tól egy év múlva bekövetkező haláláig ő volt a haditanács elnöke.³⁹

A pozsonyi béke természetesen nem bizonyult tartósnak, hiszen 1809-ben I. Ferenc háborút provokált Franciaország ellen, megsértve a békét, amelynek rendelkezéseit egyébiránt átfogóan majd csak a bécsi kongresszus hatálytalanítja tíz évvel később. A dokumentum rendelkezései valóban sértették a Habsburg-ház érdekeit: a békeszerződés értelmében a birodalom Trieszt ki-

38 Harcolt a La Rothière-i csatában 1814 február 1-én, majd legyőzte az ellene felvonuló francia csapatokat a Bar-sur-Aube-i csatában, február 27-én. Március 20–21-én pedig az Arcis-sur-Aube-i csatában vezette sikerre csapatait.

39 A tisztséget rajta kívül magyar nemesként csak Hadik András báró viselte 1774-1790 között.

vételével elvesztette minden itáliai birtokát, Isztriát, Dalmáciát, Tirolt és néhány németajkú területeket is.⁴⁰ Ezzel ráadásul Ausztria elveszítette a német államokra gyakorolt döntő befolyását, amely aztán végül elvezetett 1806-ra a Német-római Birodalom felbomlásához, és egyben a birodalom kompakt jellegének kialakításához, amelyben kifejezetten felértékelődnek majd a transz-lajtán területek – s ennek pedig egyenes következménye lesz a magyar fél azon készítése, hogy tágítsa politikai és gazdasági mozgásterét a birodalmon belül. A háborús idők természetesen ehhez megfelelő zsarolási potenciált biztosítottak 1792 és 1815 között, de a magyar nemesség és a reformok sorsa ekkortól elválaszthatatlan volt.

A pozsonyi béke 24 cikkelye mindössze egyetlen pontban említi meg Magyarországot: a 22. cikkelyben kikötik a magas szerződő felek, hogy az aláírást követően a francia csapatok tíz napon belül kivonulnak az osztrák területekről – és Magyarországról. A dokumentum azonban nem véletlenül nem foglalkozik hazánkkal: a Habsburgok törvényes uralmát elfogadják, és fel sem merül a birodalomról való leválasztása – csak az adriai tengerparté.

Salaberry utazása

A baszk származású royalista nemes, Salaberry grófja⁴¹ 1790-ben utazást tett a kontinensen, s ennek során útba ejtette Magyarországot. Útirajza, amelyet 1799-ben névtelenül jelentetett meg, szerkezetleg 60 levélre tagolódik, és ezek közül hat szól a Magyar Királyságról. Salaberry útleírásának ismertetése és a magyar vonatkozású anyag közreadása Kövér Lajos érdeme.⁴²

Salaberry műve a forradalmi időszak végén jelent meg, s noha szerzője 1814-ig megőrizte névtelenségét, a mű fontos forrásává vált a megélénkülő ér-

40 <https://www.napoleon.org/histoire-des-2-empires/articles/le-traite-de-paix-de-presbourg-26-decembre-1805/> (letöltés időpontja: 2021. október 24.)

41 Charles-Marie d'Irumberry, Salaberry grófja (1766-1847) katonatiszt, író, utazó. A vendée-i felkelők oldalán harcol, emigrál. 1815-1830 között a restauráció ultraroyalista képviselőjeként Loire-et-Cher megyét képviseli.

42 Kövér 2013.

deklódésnek, amely hazánkat övezte a napóleoni korszakban. A hatvan levélből a XV-XX. levél szól magyarországi tartózkodásáról. A XV. levél Pozsonyt, a nemesi diéta városát mutatja be, ahová 1790 novemberében érkezett meg, szemtanúként részletesen leírja II. Lipót magyar királlyá koronázásának ceremóniáját. „A szerző véleménye szerint a magyarok már születésük pillanatában rendelkeznek mindazokkal a hajlamokkal és ítéletekkel, amelyek lelkületüket éppúgy különállóvá teszik, mint arcvonásaik és öltözködésük a fizikai megjelenésüket. A magyarokat jellemezve a következőket írja: „Ha olyan emberekkel találkozunk, akik szabadságukat szinte gyermeteg módon szeretik, akik jobban kötődnek a szavakhoz, mint a való világhoz, akik hazájuk iránt – amely meggyőződésük szerint az országok legszebbike, és amelyet persze oly könnyen hagynak el – szélsőségesen elfogultak, akik különleges képességgel rendelkeznek arra nézvést, hogy több nyelven kifejezzék magukat, és akik a lehető legkomolyabban beszélnek országgyűlésükről, valamint alkotmányuk maradványairól (amely leginkább durcás gyerek kezébe adott játékszerhez hasonlatos, hiszen mind az országgyűlés, mind pedig az alkotmány a lakosság nagyobbik hányadának inkább kárára, sem mint hasznára van), nos, ha ilyen férfiakkal és nőkkel – legyen akár ifjú, akár időskorú – találkozik az ember, biztos lehet abban, az illető magyar.”⁴³

Ezt a Salaberry szerint „nehezen kezelhető” nemzeti karaktert vette semmibe II. József, aki a szerző szerint ekkor tévedett leginkább. A baszk gróf éles szemmel vesz észre nemcsak olyan apróságokat, mint hogy a megyei nemések mindig a saját főispánjuk címerét hordják a tarsolyukon, vagy hogy a király koronázásakor Lipót vállal „Szent István palástja, amelyet szentek piciny alakjainak domborúan hímzett figurái borítanak”⁴⁴, hanem azt is észleli, hogy „amennyire közel fekszik egymáshoz Magyarország és Ausztria, olyannyira nagy az utálat magyar és német között.”⁴⁵ Vannak bennfentes információi (Zichy és a Pálffy-család vetélkedése a nádori címért), vannak felszínes megállapításai is, mint például a Kárpát-medencébe érkezett keleti népcsoportok téves

43 Kövér 2013, 156.

44 Salaberry XV. levél

45 Kövér 2013, 167.

meghatározása: „A különféle korszakokban Magyarország területét elárasztó népcsoportok neveinek feltárása a történelem feladata. Az írástudók véleménye megoszlik ebben a kérdésben. Mindazonáltal úgy tűnik, hogy az első településeket a mandzsú-tatórok hozták létre. Ezek különböző néven és más-más történelmi korszakokban egész Magyarországon folyamatosan jelen voltak.”⁴⁶

Salaberry mindazonáltal éles szemű megfigyelő, alapos ismereteit mutatja, hogy az Aranybulla ellenállási záradékát ismertetve kiemeli „...ami leginkább meghatotta Lipótot, az a bizalom, hogy a magyar rendek hatályon kívül helyezték II. András nevezetes statútumát; ez ugyanis korábban megengedte a magyaroknak az alkotmányra törő fejedelem életének kioltását.”⁴⁷ Ebben téved ugyan, de közjogi tájékozottsága figyelemre méltó.⁴⁸

Kövér így foglalja össze a baszk utazó hazánkra vonatkozó megfigyeléseit: „A 18. század vége táján – Salaberry írása legalábbis ezt mutatja – nyoma sincsen már a magyarokról szóló régebbi századok toposzainak. Nem említetik a kereszténységet védő magyar vitéz, aki nagyívó, nagyszívú rettenthetetlen, barbár, de állhatatlan hős is, hiszen hol a török, hol pedig az osztrák szolgálatába szegődik. A magyart nyíltszívű, emocionális és épp ezért könnyen félrevezethető népiélekek tartja. A nemes ősi jogokhoz való görcsös ragaszkodása viszont már nemcsak a Bécstől való függetlenség letéteményese, amint azt a korábbi utélíróknál olvashatjuk, hanem a fejlődés gátja is lehet.”⁴⁹

46 Salaberry XVI. levél. Kövér Lajos fordítása.

47 Salaberry XVII. levél. Kövér Lajos fordítása.

48 Az ellenállási záradék természetesen nem a király életének kioltását tartalmazta, hanem adott esetben a parancsainak büntetlen megtagadását. A royalista Salaberry azonban nem tud szabadulni az 1793-as francia „királygyilkosság” képétől. („Hogyha pedig mi, vagy utódaink valamelyike bármikor ezen rendeletünk ellen véteni akarnánk, álljon szabadságukban ezen levél erejénél fogva, minden hűtlenségi vétek nélkül, mind a püspököknek, mind más uraknak, s az ország nemeseinek, öszvesen és egyenként, jelenleg és a jövőben nekünk és utódainknak ellenállani, s ellenmondani örökre.” Aranybulla, XXXI. p.)

49 Kövér 2013, 159.

Az első jelentés a XIX. századból

Salaberry leírása korszakos jelentőségű: újra megnyitja az országot a francia külpolitika előtt. Azonban Magyarország csak Napóleon hatalomra jutását követően válik érdekessé a francia kémek és irányítók számára. A korszak első jelentős feljegyzése egy ismeretlen tiszt vagy diplomata tolla alól kerül ki, aki az első konzult érdeklő kérdés okán (egy Habsburg-ellenes népfelkelés) tájékoztatja 1800-ban a Lajtán túli viszonyokról. A „*Considération sur les levées en masse de la Hongrie*”⁵⁰ című dokumentum szerzője arról értekezik, hogy a Magyarországról a német újságokból tájékozódó francia kormánynak közvetlenebbül kellene megismernie ezt az országot. A névtelen szerző komoly lehetőségként mérlegeli, hogy Magyarországot úgy szakítsák el az osztrák dinasztiaától, hogy a nádort (József Antal főherceget) megkoronázzák, s mindehhez az orosz cár, a nádor apósa (I. Pál) bizonyára minden támogatást megadna.⁵¹ Ezt olvasva egyértelmű számunkra, hogy az informátor – noha véleménye egybecseng Salaberryével⁵² – tévesen ítélte meg a helyzetet. Figyelemre méltó ugyanakkor az a tudatosság, amellyel a magyar felet leválasztani igyekeznek a birodalomról: „Az első mód a magyarság előítéleteinek lerombolása. Ezt röpiratok terjesztésével érik el és különösen ügynökök révén. Ők lesznek a felelősök azért, hogy felébresszék az ellenségeskedésüket az ausztriai Házsal szemben, amely Mária Terézia óta nem szűnt meg alkotmányukat megsérteni és lábbal tiporni.”⁵³

Általában elmondható, hogy a francia informátorok sajátos Magyarország-képpel rendelkeztek ebben az időszakban. Abban, hogy a helyzetet tévesen ítélték meg, szerepet játszhat a felületes információk mellett az is, hogy az archaikus, feudális magyar világot csak az ancien régime Franciaországának

50 A.E. Paris, M.D. Autriche, 8, 1737 – 1806. Pièce 39, f° 314.

51 Kecskeméti 2006, 168.

52 A névtelen szerző jelentése több ponton is visszhangozza Salaberry gróf megállapításait, s noha jelen pillanatban nem lehet egyértelműen kimondani, hogy az 1800-as dokumentum szerzője ismerte az egy évvel azelőtt megjelent művet, kizárni sem lehet ugyanezt.

53 Kecskeméti 2006, 167.

tapasztalatai alapján tudták értelmezni – az a fogalmi keretrendszer azonban olyan politikai epiztémét eredményezett, amely nem volt képes reális képet nyújtani a magyar valóságról.⁵⁴

Érdekes példa Gérard Lacuée hat írása, amelyben részletesen tájékoztatja a francia külügyminisztériumot. Gérard Lacuée karrierdiplomata és hivatásos katonatiszt (1774–1805), dandárparancsnok és az első konzul helyettese. 1801–1802-ben egy évre a bécsi francia nagykövetség titkára lett. Lacuée egy hónapot töltött Magyarországon, 1802. május 6. és június 29. között és ennek tapasztalatait, valamint az országról gyűjtött, feltűnően alapos és rendszerezett ismereteit Bourrienne-nek, az első konzul magántitkárának.⁵⁵ Ennek ellenére rá is jellemző a vágyvezérelt gondolkodás: „Nem hiszem, hogy a magyarok ragaszkodnak alkotmányuk többi pontjához: biztosan nem fognak gondolkodni már nem teszik választhatóvá a koronát, könnyen lemondanak az anarchikus nádori intézményről, és készséggel beleegyeznek, hogy egy külföldi herceget fogadjanak trónjukra. Midőn ezen az országot jártam, meg voltam győződve arról, hogy ha a francia hadsereg behatolna ide, és egy bölcs és jónevű tábornok egy független monarchia reményét jelentené, amelyben az alkotmány bizonyos elemeket megőrizne, a nemesség pedig inkább kiváltságait, mint jogait megtartaná: a magyarok tömegesen sorakoznának fel zászlói alatt.”⁵⁶

54 „Lezay cherchait, presque avec les yeux d'un comte Széchenyi, la voie du progrès hongrois à travers, par exemple, l'analyse de la situation économique. Bien entendu, les émissaires ne perdaient jamais des yeux l'intérêt de la politique napoléonienne, mais leur patriotisme de Français et leur sympathie envers les Hongrois allaient de pair, dans une unité organique [. . .]. Il devait y avoir quelque chose de très attrayant dans cette «ancienne Hongrie», dans le comportement des Hongrois de l'ancien temps qui fit de ces Français d'après la Révolution, imbus d'idées politiques si éloignées, presque sans exception leurs amis dévoués.”

55 Louis Antoine Fauvelet de Bourrienne (1769 – 1834) diplomata, Napóleon közeli bizalmasa. A kettejük közötti viszony a Lacuée jelentéseitől természetesen teljesen függetlenül romlik meg véglegesen, éppen 1802 őszén.

56 Kecskeméti 2006, 200.

Lacuée levele felkeltette Napóleon érdeklődését. Személyesen utasítja Roederert,⁵⁷ hogy egy agilis barátját, Adrien Lezay-t⁵⁸ bízva meg a magyar állapotok felderítésével.⁵⁹ A nem túlságosan lelkes (hiszen magyarul egyáltalán nem, németül is csak kevéssé beszélő) Lezay igyekszik eleget tenni a feladatnak, amelyet indulása előtt részletesen megkap Roedereren keresztül Napóleontól. Utóbbit leginkább az alábbi három kérdés foglalkoztatja: először is, ki lehet az ottani francia érdekek szempontjából kulcsfigurának tekinthető közszereplő? Másodszor: mekkora az ország katonai ereje (a nemesi felkelésre gondol), s végül harmadszor: milyen hatást tett a francia forradalom az ország lakosságára?⁶⁰

Nem áll rendelkezésünkre információ arról, hogy Lezay merre járt az országban. Mindenesetre az bizonyos, hogy az információit a franciául beszélő magyar arisztokráciától szerezte, többek között gróf Széchenyi Ferencről. Fegyelmre méltó, hogy az itt töltött időszak alapján az eredetileg csalódott Lezay véleménye mennyire megváltozik. Jelentése első részében lesújtó véleménye van: az ország gyenge mind katonai, mind gazdasági értelemben. A parasztság fegyelmezetlen és nyughatatlan, a nemesség, amely most, hogy az egykor független királyság Ausztria egyszerű hűbértartóinak tekinti magát, „már nem jelent semmit sem békében, sem háborúban.”⁶¹ Lezay aztán, minél többet ismer meg az országból, annál lelkesültebbé válik. Az ország szerinte elmaradottságából gyors fejlődéssel kiemelhető, a magyar állam ereje visszaépíthető. A forra-

57 Pierre Louis Roederer (1754-1835) metzi születésű politikus, Napóleon egyik legfőbb bizalmasaként ő szövegezi meg az 1799-es brumaire-i államcsíny kiáltványát, és ő dolgozza ki Sièyes abbé félreállításának és az egyeduralkodáshoz vezető út forgatókönyvét. 1802-ben az államtanács tagja, az első konzul a svájci alkotmány kidolgozását bízva rá. Később Joseph Bonaparte nápolyi királysága idején ott a pénzügyminiszteri feladatokat látja el. Napóleon bukása után visszavonul normandiai birtokaira, de 1830-ban aktívan támogatja a júliusi monarchiát.

58 Adrien Lezay-Marnesia (1769-1814) a Franche-Comté-i nemesség egyik képviselője, katonai pályát kezd, majd politikai iratokat tesz közzé, vitatkozik többek között magával Benjamin Constant-nal is. 1814-ben tisztázatlan körülmények között váratlanul elhalálozik.

59 « *Je désirerais, citoyen, employer le citoyen [Lezay] à un voyage politique et géographique en Hongrie, à peu près avec les instructions de celui qui est déjà à votre connaissance. Faites-moi savoir si cela lui convient. Cela l'occuperait naturellement tout l'été. Je vous salue Bonaparte.* » (Kecskeméti 2006, 212.)

60 Kecskeméti 2006, 215.

61 Kecskeméti 2006, 220.

dalmi lelkesedés hiányzik a polgárságból, és a parasztság esetleges éhínsége sem kedvezhet a francia érdekeknek, mert az ország autark gazdasága biztosítja a parasztok megélhetését.⁶² Ám jelenleg egy önálló magyar állam elképzelhetetlen – ahhoz túl gyenge minden szempontból. S ha a francia seregek beavatkoznának, csekély támogatásra számíthatnának, mert bár a király nem népszerű és mindenki tisztában van az ország kiszolgáltatottságával, ezen a helyzeten nem kívánnak változtatni, hiszen a politikai elitnek ez nem érdeke.

A történelmi dramaturgia sajátos következménye, hogy a hazai viszonyokat alaposan és részletesen megismerő Lezay jelentése épp akkor érkezik meg Roedererhez, illetve Napóleonhoz, amikor az azok közötti bizalom megszűnik. Mivel Lezay utóbbi felfedezettje és barátja, így az első konzul a rendkívül aprólékos, okos és hasznos jelentését kevésbé méltatja figyelemre.

Amikor a magyarországi viszonyok ismeretét kamatoztatni kellett volna – mint 1805-ben, amikor Davout marsall⁶³ felhívást intézett a magyarokhoz, hogy szakítsanak a Habsburg Birodalommal és lépjenek ki a háborúból –, ez visszhang nélkül maradt,⁶⁴ részben a magyar nemesi insurrectio elutasító álláspontja, részben az események pozsonyi békéig vezető eszkalációja okán. Ennek oka alapvetően a téves francia Magyarország-kép.⁶⁵

A helyismeret és a magyar belpolitikai viszonyok félreismerése miatt a francia diplomácia 1809-ben ismételten megpróbálkozik azzal, hogy a Salaberry által 1799-ben felvázolt úton eltávolítsa Magyarországot az ausztriai Háztól.⁶⁶

62 Kecskeméti 2006, 230.

63 Louis Nicolas d'Avout (1770-1823) ismertebb nevén Davout, Auerstädt és Eggmühl hercege (Duc d'Auerstaedt, prince d'Eckmühl), francia tábornok, a napóleoni háborúk egyetlen olyan marsallja, aki egyetlen csatát sem veszített. Napóleon visszatérésekor, 1815-ben hadügyminiszter, majd a császár bukása után meghódol XVIII. Lajosnak. Franciaország pair-jévé emelik, 1819-ben a király Savigny polgármesterévé nevezi ki.

64 Kecskeméti 2006, 170.

65 „*Les Hongrois se plaignent d'un gouvernement illibéral qui ne fait rien pour leur industrie, et se montre constamment jaloux de leurs privilèges, et inquiet de leur esprit national. En Hongrie, comme en Autriche, à Vienne comme dans les autres villes, on est persuadé que l'empereur Napoléon a voulu la paix; qu'il est l'ami de toutes les nations, et de toutes les grandes idées.*” Vingt-deuxième bulletin de la grande armée. Saint-Polten, le 22 brumaire an 14 (13 novembre 1805). Pancoucke 1821.

66 „*Le général de division Lauriston est arrivé à Oedembourg, premier comitat de Hongrie, avec une forte avant-garde. Il paraît qu'il y a de la fermentation en Hongrie, que les esprits y sont*

Napóleon május 15-én kiáltványt intéz a „magyarokhoz”, a dokumentumot Berthier tábornok mint Neuchâtel hercege⁶⁷ jegyzi. A négy nyelven kinyomtatott dokumentum franciául, latinul, magyarul, illetve németül jelent meg plakát formájában a franciák által megszállt területeken. A magyar történettudomány azóta a Magyar Kurír szerkesztője, Márton József⁶⁸, illetve a jakobinus szervezkedésben részt vett költő, Batsányi János személyében azonosította a magyar nyelvű fordítás elkészítőjét.⁶⁹ A kiáltvány megállapította, hogy az „Ausztriával való egyesíttetés” volt az ország „szerencsétlenségeinek” legfőbb oka. Felidézte azt a vádat, hogy Magyarország erőforrásait a Habsburgok nagyhatalmi célokra pazarolták el. („Ausztriáért folyt a ti véretek a messze országokban; és legbecesebb javaitok szüntelenül annak örökös tartományai miatt voltak feláldozva.”) Történelmi szemmel megállapítható, hogy „Napóleon kiáltványa a nemzeti büszkeségre is igyekezett hatni azzal, hogy megállapította, a Magyar Királyság »tette az Ausztriai Birodalomnak legszebb részét«. Ennek ellenére a dinasztia meghódított tartományként kezelte az országot, és az ősi alkotmány elpusztítására törekedett.”⁷⁰ A felhívás alapvetően félreértelmezte a magyar valóságot. A „nemzeti király”-ra hivatkozó javaslat eleve abból a tévedés felfogásból indult ki, hogy a nemzet definíciója megfeleltethető a forradalom által kialakított etnikai-kulturális nemzetfogalomnak. Ez azonban nem így volt. A *natio hungarica* nemcsak multietnikus összetétele miatt, de feudális meghatározottságai következtében sem volt azonosítható a modern nemzet olyan felfogásával, amelyet Napóleon képviselt. A magyar nemzetet a magyar nemesség képviselte, amely döntően aulikus felfogású volt, és a Pragmatica Sanctio elfogadása, az 1722/23-

très-divisés, et que la majorité n'est pas favorable à l'Autriche.” Quatorzième bulletin de la grande armée. Ebersdorf, 1er juin 1809. Pankcoucke 1821.

67 Louis-Alexandre Berthier (1753-1815) francia tábornagy, 1804-től Franciaország marsallja, Neuchâtel, Valangin és Wagram hercege. 1814-ben csatlakozik XVIII. Lajoshoz, aki pair-ré nevezi ki. Berthier ezt követően visszavonul családjához Bambergbe, ahol máig tisztázatlan körülmények között életét veszti (kiesik az ablakon).

68 Márton József (1771-1840), nyelvész, lapszerkesztő; a Magyar Hírmondó és a Magyar Kurír szerkesztője, a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagja. Számos nyelvtudományi munka, nyelvtan és szótár szerzője.

69 Kosáry 1954, t. II. 555-556

70 Tarján M. s.d.

as diéta határozata óta nemzeti királynak tekintették a Habsburgokat. Az érvényesen megválasztott és megkoronázott királlyal szemben ráadásul az ellenállás jogáról is lemondott a magyar nemesség az 1687-es pozsonyi országgyűlésen.

Az, hogy a magyar inszurgensek miatt választották inkább József nádor felhívását és vonultak a győri katonai táborba, a fentiekén kívül többek között a Napóleonnal mint ellenséggel, a forradalom alakváltó képviselőjével szembeni ellenszenv is szerepet játszott, aki 1805-ben önkényesen leválasztotta Szent István országaról a horvát királyság részét képező Dalmáciát. Ez pedig az országot megszálló katonai hatalom zsarnoki képét erősítette.⁷¹ Az „ősi hagyományokat” a gyakorlatban lábbal tipró, a pápát és a vallást saját céljaira felhasználó, rangokat és címeket önkényesen osztogató, nepotista császár ráadásul a megszállt területeken bevezette a polgári törvénykezést, amely hódításainak forradalmi jellegét igazolta. Magyarországon, ahol a közéletet kizárólag a nemesség intézte – s azt is csak korlátok közé szorítva –, egy ilyen „modern” ideológiát képviselő felhívás egyszerűen nem érte el a célközönséget.⁷² A társadalom többi része (a „magyarok”) pedig a politikai kérdésekkel jogok és képzettség híján nem foglalkozott. A kiáltvány sikerében reménykedő Virág Benedek, Batsányi vagy Berzeviczy Gergely ahhoz a szűk értelmiségi körhöz tartozott, amely már az 1795-ös szervezkedés időszakában is elbukott, és amely mögött akkor sem állt társadalmi támogatás.

Napoleon tehát a rá jellemző pragmatizmussal fordult a problémához és a vele szembe forduló magyar nemeseket és az őket irányító császári hadvezetéssel csatát vállaltak Győr mellett 1809. június 14-én. Itt, Kismegyeren volt a napóleoni háborúk egyetlen, a Magyar Királyság területén lezajlott ütközete, s egyben az utolsó összecsapás, amelyben a magyar nemesi felkelés vehetett

71 Nem is szólva arról, ami Lengyelországgal történt: a névlegesen visszaállított lengyel államban Napoleon kényszersorozást rendelt el, az adót pedig a korábbinak tizenkétszeresére emelte. (Hahner 2010, 175–177.)

72 „*Les habitants du pays sont tranquilles, et ne prennent aucune part à la guerre. La proclamation de l'empereur a mis de l'agitation dans les esprits. On sait que la nation hongroise a toujours désiré son indépendance.*” – írja a hivatalos jelentés, de az első mondat, amely a lakosság passzivitását szögezi le, rögtön hitelteleníti a következő kettőt. (Dix-neuvième bulletin de la grande armée, Vienne, 16 juin 1809.) Pankcoucke 1821.

részt. Noha nyilvánvaló volt, hogy a franciák minden szempontból fölényben vannak, a főparancsnok, János főherceg⁷³ Laval Nugent vezérőrnagy⁷⁴ téves felderítési adatai miatt⁷⁵ jelentősen alábecsülték a francia sereg létszámát. A csatát az osztrák vezetés sorozatos tévedései jellemezték. Ez és a francia minőségi és számbeli fölény pedig végül a császári és királyi seregek vereségéhez vezetett. A Habsburg haderő Komárom irányába vonult vissza, többnyire rendezetten és fegyelmezetten (itt hangzik el a híres „Kend az az Alvinczy?”⁷⁶). A csata mérlege hatezer halott a Habsburg–magyar-oldalon, mintegy háromezer fő veszteség a francia oldalon. A franciák dicsérően szóltak a magyar nemesi felkelők helytállásáról, azon véleményüknek hangot adva, hogy a magyar nemesek „vitézek, de még gyakorlatlanok”⁷⁷.

Az osztrák hadvezetés több okból is ezzel ellentétes képet igyekezett festeni az insurrectióról. Először is nem állt érdekükben a vereséget explicit osztrák kudarcként feltüntetni, másodszor pedig semmiféleképpen nem lett volna számukra kedvező egy katonailag sikeres és erős magyar állam felemelkedése. A hazai reformellenzék ebben a kérdésben egyetértett a bécsi udvari nézőpontokkal, mert az innsurrectio intézményét mint a magyar nemesség adómentességének indokát elavultnak és károsnak tartotta.

Napóleon ezzel a sikerrel egyfelől elérte azt, hogy János főherceg seregei nem voltak képesek részt venni a wagrami ütközetben, s így az osztrák felet az ott elszenvedett vereség következtében a schönbrunni béke megkötésére kényszeríthette. Másfelől pedig (és ez témánk szempontjából a fontosabb) letett a magyar függetlenség ötletéről. Ahogyan a hadmérnökei is felmérve a magyar

73 Habsburg–Lotaringiai János József Fábíán Sebestyén főherceg (Erzherzog Johann Baptist Joseph Fabian Sebastian von Österreich) (1782–1859) német-római császári herceg, osztrák főherceg, magyar és cseh királyi herceg, II. Lipót császár fia, I. Ferenc császár öccse, császári–királyi tábornagy, az osztrák Landwehr szervezője, a grazi Műszaki Egyetem alapítója. A napóleoni háborúk egyik császári hadvezére, a győri csatában a magyar nemesi felkelő hadsereg parancsnoka.

74 Laval Nugent von Westmeath (1777–1862) gróf, ír származású császári és királyi tábornagy, a 30. gyalogezred tulajdonosa, az 1848–49-es szabadságharcban a császári csapatok egyik tábornoka.

75 Érthetetlen okokból 15 000 főre becsülték az 50 000 fős hadat.

76 Eötvös 1982.

77 Hahner 2010, 179.

és erdélyi bányák állapotát (Torda, Torockó) a befektetést nem megtérülőnek értelmezik, a magyar állam hasznot hajtó függetlensége sem fogja megérni számára a további kockázatokat. Így Magyarország a továbbiakban a bécsi követjelentésekben és más feljegyzésekben már csak alárendelt szerepet játszik.⁷⁸

Amikor majd a Császárság a Horvát–Szlavón Királyságot Illyria provincia néven magához csatolja, már mit sem törődik a magyar nemesség sérelmeivel. Ez a potenciális szövetséges már több ízben jelét adta annak, hogy a francia államot és a franciák császárat nem tekinti partnerének. Nem meglepő tehát, hogy a magyar állam ismét kikerül a francia politikai gondolkodás látóteréből és csak 1814-ben kerül újra elő, mint a Bécsi Kongresszus egyik mellékes témája: noha az Illír provincia megszűnt, Dalmácia kérdésében Talleyrand sikeresen hiúsította meg azt a (dalmát) törekvést, hogy a területet a Magyar Királysághoz csatolják.

Az országot a francia forradalom szele meglegyintette, de közvetlenül fejlődésében nem befolyásolta. A külföldről másolható társadalmi, kulturális, gazdasági, politikai mintákkal szemben az ország belső fejlődése felé indult el, fontolva haladva a modernizáció útján, amely azonban a francia és más nyugati szemszögből a század első évtizedeiben túlságosan is lassúnak és kétséges sikerességűnek tűnt. A reformkor azonban látványos eredményeivel egyfelől igazolta Lezay lelkesedését, másfelől ismét felkeltette, már nem először és nem is utoljára, a magyar kultúra és a magyar állam iránti érdeklődést Franciaországban.

78 Léon Dupleix hivatalos jelentése; Philipp-Camille-Marcellin-Casimir de Tournon-Simiane gróf feljegyzése; Brousseau és De Castres hadmérnökök jelentése a közlekedési viszonyokról (Kecskeméti 2006).

Összefoglaló

A Magyar Királyság 1711-et követő betagolódása a Habsburg Birodalomba az önálló államiság feladását jelentette a külföld nézőpontjából. A birodalmon belüli sajátos státusz nem volt értelmezhető sem az Ancien Régime, sem a forradalom Franciaországa számára. A magyar nemzet mint rendi fogalom 1789 után idejétmúlttá vált a francia közgondolkodásban, amelyben hazánk csak a katonai-stratégiai tervek részeként jelenik meg. A magyar kultúra elsődleges képviselői a katonatisztek és a huszárok lesznek, akikkel a csatatéren találkozik majd a forradalmi – később a napóleoni – hadvezetés. A francia hírszerzés csak a napóleoni konzulátus időszakában kezd el érdeklődni a belpolitikai viszonyok iránt, és fogalmazódik meg stratégiai célként a birodalomról leválasztott magyar állam ötlete. Az élő kapcsolatok híján – leszámítva a magyar nemeség és polgári értelmiség maroknyi csoportjának viszonzatlan frankofiliáját – a francia politika nem mérte fel reálisan a magyarországi belső viszonyokat, és két ízben is kudarcot vallott azt a szándékát illetően, hogy a nemesi felkelést a Habsburg-ház ellen robbantsa ki. A győri csata után mindennek már nem lesz jelentősége, ám a magyarországi reformkor megerősödése mögött ott húzódik az osztrák birodalom alkukényszere, amely a magyarországi katonai emberanyag folyamatos utánpótlására volt rászorulva a háborúk és az azt követő egyensúlyi helyzet fenntartása korszakában. A francia forradalmi gondolkodás alapvetően tévedett tehát „a magyarok” politikai cselekvési lehetőségeit, szándékait és társadalmi-kulturális hagyományait illetően. A kudarcot azonban nem bosszú, hanem érdektelenség követte, így Magyarország és a magyar kultúra a francia politikában 1809 után, egészen Napóleon bukásáig újra kikerül az érdeklődés homlokteréből.

HIVATKOZOTT IRODALOM

- Albrecht 1883.** Albrecht, Karl Friedrich Hermann: Kray, Paul Freiherr von. *Allgemeine Deutsche Biographie*, vol. 17., Leipzig, Duncker & Humblot, 1883. 93-96.
- Benda 1952.** Benda Kálmán: *A magyar jakobinusok iratai*. I-III. Bp. 1952.
- Benda 1959.** Benda, Coloman: Les Jacobins hongrois. *Annales historiques de la Révolution française*, 31e Année, No. 155 (Janvier-Mars 1959), 38-60.
- Borsi-Kálmán 1988.** Borsi-Kálmán Béla: L'image de la France révolutionnaire dans les milieux cultivés hongrois : du mouvement des jacobins hongrois à l'époque des réformes, 1795-1830. *Échos lointains de la révolution française (colloque franco-balte du 6 au 8 novembre 1986 ; colloque franco-hongrois du 22 janvier 1987. Paris, Inalco)*. Publications Langues, 1988.
- Borsi-Kálmán 2011.** Borsi-Kálmán Béla: Les espions de Napoléon Ier en Hongrie. *Revue des Deux Mondes*, 2011 január, 99-104.
- Chaptal 1893.** Chaptal, Jean-Antoine-Claude, comte de Chanteloup: *Mes souvenirs sur Napoléon. Publiés par son arrière-petit-fils le Vicomte Antoine Chaptal, Secrétaire d'Ambassade*. Paris, Plon, 1893; DOI-azonosító: <https://doi.org/10.14375/np.9782365838184>
- Eötvös 1982.** Eötvös Károly: *Balaton utazás*. Magvető Kiadó, Budapest, 1982.
- Fest 1915.** Fest Aladár: Báró Dévay Pál altábornagy (1735–1800). *Magyar Történelmi Életrajzok*, 31. évf. 1–5., Budapest, 1915.
- Granasztói 2000.** Granasztói Olga: A franciás műveltségű magyar arisztokrácia három különleges figurájának portréja könyvgyűjtő tevékenységük tükrében, *Magyar Könyvszemle*, 116. évf. 2000. 1.szám
- Granasztói 2005.** Granasztói Olga: *Francia könyvek magyar olvasói. A tiltott irodalom fogadtatása Magyarországon 1770-1810*. PhD értekezés. Szeged, 2005.
- Hahner 2010.** Hahner Péter: *100 történelmi tévhit avagy amit biztosan tudsz a történelemről - és mind rosszul tudod*. Animus Kiadó, Budapest, 2010.
- Hollins-Rotero 2004.** Hollins, David – Rothero, Christopher: *Austrian Commanders of the Napoleonic Wars, 1792-1815*. Osprey Publishing, coll. «Osprey/Elite» (no 101), 2004.

- Just 1909.** Just, ?: *Briefe des Feldzeugmeisters Paul Freiherrn Kray de Krajova et Topolya an seinen Bruder Alexander von Kray. Mitgeteilt und zu einer Lebensschilderung erweitert von Hauptmann Dr. Just.* Wien, Verlag Seidl & Sohn, 1909. 420.
- Kecskeméti 2006.** Kecskeméti, Charles: *Notes, rapports et témoignages françaises sur la Hongrie 1717-1809.* Documenta Hungarorum In: Gallia II. Paris-Budapest-Szeged, Institut Hongrois – Bibliothèque nationale Széchényi, 2006.
- Kont 1913.** Kont Ignác: *Bibliographie française de la Hongrie.* Paris, Leroux, 1913.
- Kosáry 1958.** Kosáry Domokos: *Bevezetés a magyar történelem forrásaiba és irodalmába.* II. kötet, Budapest, 1958. DOI-azonosító: <https://doi.org/10.1017/s0067237800015484>
- Kövér 2013.** Kövér Lajos: Hat levél a 18. század végének Magyarországról. *AETAS* 28. évf. 2013. 3. szám, 154-178.
- Kray 2019.** Kray, Volker O. W.: *von Kray. Ein General für Habsburg.* Verlag Dietmar Fölbach, Koblenz 2019.
- Lázár 2012.** Lázár Balázs: *Krajovai és topolyai báró Kray Pál tábornagy katonai pályája.* Doktori értekezés, ELTE Történettudományi Doktori Iskola, 2012.
- Mályusz 1926.** Mályusz Elemér: *Sándor Lipót nádor iratai.* Budapest, 1926.
- Ormos-Majoros 1998.** Ormos Mária – Majoros István: *Európa a nemzetközi küzdötéren. Felemelkedés és hanyatlás 1814–1945.* Osiris Kiadó, Budapest, 1998.
- Panckoucke 1821.** Panckoucke, C.L.F.: *Oeuvres de Napoléon Bonaparte.* t. III., MDCCCXXI (1821).
- Salaberry 1799.** Salaberry, Charles-Marie d'Irumberry comte de: *Voyage à Constantinople, en Italie, et aux îles de l'Archipel, par l'Allemagne et la Hongrie.* De l'Imprimerie de Crapelet, a Paris, 1799.
- Tarján 2021.** Tarján M. Tamás: *Miért utasították vissza a magyarok Napóleon függetlenségi ajánlatát?* online dokumentum, <https://rubiconintezet.hu/project/miert-utasitottak-vissza-a-magyarok-napoleon-fuggetlenségi-ajánlatat/> (letöltés időpontja: 2021. 11. 01.)

Wurzbach 1865. Wurzbach, Constantin von: *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich*. 13. Theil. Kaiserlich-königliche Hof- und Staatsdruckerei, Wien 1865.

The image of Hungary during the French Revolution and the Napoleonic Wars

ABSTRACT: The incorporation of the Kingdom of Hungary into the Habsburg Empire after 1711 meant the abandonment of independent statehood from the point of view of the rest of the world. The special status within the empire could not be interpreted by either the Ancien Régime or the France of the revolution. After 1789, the Hungarian nation as a feudal concept became obsolete in French public thought, where Hungary appears only as part of military-strategic plans. The primary representatives of Hungarian culture will then be the generals and the hussars, whom the revolutionary - later Napoleonic - military leadership will meet on the battlefield. French intelligence only became interested in domestic political relations during the Napoleonic consulate, and the idea of a Hungarian state separated from the empire was formulated as a strategic goal. However, in the absence of living contacts, apart from the one-sided francophilia of a handful of groups of the Hungarian nobility and civilian intelligentsia, French politics did not realistically assess Hungary's internal relations. That kind of misunderstanding failed to provoke an aristocratic uprising against the Habsburg House, even twice. After the battle of Raab (Győr), this failure will no longer matter, but behind the strengthening of the Hungarian reform era lies the urge of bargaining of the Austrian Empire, which needed a continuous supply of Hungarian military personnel during the wars and the subsequent maintenance of internal political balance. French revolutionary thinking was therefore fundamentally wrong about the political action, the intentions, and socio-cultural traditions of the „Hungarians.” However, the failure was not followed by revenge, but by disinterest, so after 1809, until the fall of Napoleon, Hungary and Hungarian culture were out of the forefront of interest in French politics.

KEYWORDS: Jacobins of Hungary, Joseph von Alvinczi, hussar, Proclamation of Napoleon to the Hungarians, uprising of the Hungarian nobility, the Battle of Arcole, Treaty of Pressburg (1805), Paul von Kray

L'image de la Hongrie pendant la Révolution française et les guerres napoléoniennes

RÉSUMÉ: L'incorporation du royaume de Hongrie dans l'empire des Habsbourg après 1711 signifiait l'abandon de l'indépendance du point de vue de la politique internationale. Le statut particulier au sein de l'empire ne pouvait être interprété de manière correcte ni par l'Ancien Régime ni par la France de la révolution. Après 1789, la nation hongroise en tant que concept féodal devient obsolète dans la pensée publique française, où la Hongrie n'apparaît que dans le cadre de plans militaro-stratégiques. Les principaux représentants de la culture hongroise seront les généraux et les hussards, que la direction militaire révolutionnaire – plus tard napoléonienne – rencontrera sur le champ de bataille. Les renseignements français ne se sont intéressés aux relations politiques intérieures qu'à l'époque du consulat napoléonien, et l'idée d'un État hongrois séparé de l'empire a été formulée comme un objectif stratégique. Mais, en l'absence de contacts, à l'exception de la francophilie non partagée d'une poignée de groupes de la noblesse hongroise et de l'intelligentsia, la politique française n'a pas évalué de manière réaliste les relations internes de la Hongrie et a échoué à deux reprises à provoquer un soulèvement nobiliaire contre la maison des Habsbourg. Après la bataille de Győr, cette faillite n'aura plus d'importance, mais derrière le renforcement de l'ère des réformes hongroises on trouve l'impératif de la nécessité de négociation de l'Empire autrichien, qui avait besoin d'un approvisionnement continu de personnel militaire hongrois pendant les guerres et le maintien ultérieur d'équilibre interne. La pensée révolutionnaire française était donc fondamentalement fallacieuse sur l'action politique, les intentions et les traditions socioculturelles des « Hongrois ». Cependant, l'échec n'a pas été suivi d'une vengeance, mais d'un désintéret complet, donc après 1809, jusqu'à la chute de Napoléon, la Hongrie et la culture hongroise ont été écartées du premier plan de la curiosité politique française.

MOTS-CLÉS: Jacobins de Hongrie, Joseph von Alvinczi, hussard, Proclamation de Napoléon, insurrection nobiliaire, la bataille d'Arcole, traité de Pressburg (1805), Paul von Kray.